

*Мишеніна Т. М.,
доктор педагогічних наук,
кандидат філологічних наук,
професор кафедри української мови
Криворізького державного педагогічного університету*

ХУДОЖНЯ ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ЕКОЛОГІЧНОГО ІМПЕРАТИВУ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ДИТЯЧІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Анотація. Публікація присвячена розкриттю художнього ресурсу української природоорієнтованої дитячої літератури. Екооповідання побудоване на основі сюжету, у якому діють представники тваринного світу і люди в реальності. Такий дискурс визначає рівноцінний діалог між людиною і персонажем – представником птаства.

Письменник через художню оповідь апелює до вироблення екологічної культури юних читачів, яка виявляється у сприйманні краси природи загалом, краси птаства зокрема; усвідомленні цінності кожного представника тваринного світу в екологічному балансі; усвідомленні негативного техногенного чинника, який однаково негативно впливає на здоров'я людей, подальший розвій пташиного сімейства через промислове забруднення довкілля, суттєве зниження показників екологічної рівноваги; увазі до представників тваринного світу (художній опис людей-браконьєрів і людей-добродіїв), усвідомлення неприпустимості морального переступу (завдання фізичної шкоди птаству, вбивство).

Екологічний імператив в екооповіданні «Гусенятко» Миколи Вінграновського має вияв у настановах: 1) сприймати кожного представника тваринного світу в тісному емоційному взаємозв'язку зі світом людей, визнавати глибину внутрішніх переживань живої істоти (опис переживань батьків-гусей перед великим відлітанням про подальшу долю осіннього гусенятка; самопожертва гусака-батька заради спасіння гусачка); 2) мова тварин (в екооповіданні – водоплавних перелітних птахів, зокрема диких гусей) акустично різниться, проте через звуки птахи повноцінно й емоційно спілкуються один з одним, тому слід сприймати їх як представників еволюційного розвитку (побудова діалогу між птахами; між гусенятком і людьми, які врятували його від загибелі); 3) кожен представник тваринного світу має унікальний зовнішній вигляд, зумовлений умовами природного середовища, тому є по-своєму красивим зовні (опис захопленого гусенятка виглядом гусака-батька); 4) модель родоvodu представників тваринного світу може різнитися, водночас емоційна складова є визначальною; 5) агресивне техногенне середовище, створене в результаті розвитку промисловості, однаково негативно впливає на здоров'я птахів і людей (ГЕС, заводи з трубами, баржі з вугіллям).

Художні засоби екооповідання «Гусенятко» окреслюють естетичні й аксіологічні параметри ідіостилу: художній портрет, прийом оживлення природи (вода-стихія), персоніфікація (гуси-батьки, гусенята-діти), художня деталь (опис зовнішності гусака – *очеретяна довга сіра шия, крило, високі груди*), оксиморон (*німий крик*).

Ключові слова: українська дитяча література, екооповідання, екологічний імператив, екологічна культура, екологічні проблеми, емоційний інтелект, прийом оживлення природи, художній портрет, художня деталь, стилістика дитячої природоорієнтованої літератури.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасна українська дитяча література становить невичерпне джерело виховних імперативів, моделюючи взірцеву поведінку, роз'яснюючи на прикладі ситуацій поняття про добро / зло. Природоорієнтована дитяча література Миколи Вінграновського створює одночасно казковий світ екооповідань відповідно до естетики жанру казки, з одного боку, описує сучасний світ, де персонажі – представники тваринного світу – ведуть сповідь, яких зазнають труднощів у техногенному, створеному людиною, середовищі, світі, у якому є лихі (рибалки-браконьєри) і добрі люди. Письменник створює реальний світ, де представники тваринного світу говорять, живуть, турбуються один про одного, представляючи тотожну з людським життям модель. Екологічні настанови, які інтенційно засобом використання художніх засобів оприявнює автор, потребують ґрунтовного вивчення, оскільки сприяють виробленню екологічної культури юних читачів, розвитку емоційного інтелекту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується означена стаття. Дослідження функційних потенцій художніх засобів у дитячій літературі дозволяють висновкувати про художній, аксіологічний та естетичний вимір залежно від жанрового віднесення (Н. Ашиток, Л. Іванова, І. Кочан, Л. Лисиченко, Е. Огар, О. Папуша, В. Русанівський, М. Славова). Художню творчість Миколи Вінграновського з позиції художньої архітектури розглядали В. Базилевський, І. Береза, Г. Вокальчук, О. Климчук, Л. Мініч, Т. Салига, Л. Собчук. Екологічна проблематика у її параметричному висвітленні (екологічної проблеми, екологічної культури, екологічного імперативу, емоційного інтелекту) знайшла послідовне інтердисциплінарне висвітлення (Л. Багрова, М. Клименко, А. Некос, Л. Ракітянська).

Художній потенціал екооповідання української дитячої літератури не знайшло послідовного висвітлення в науковому дискурсі.

Формулювання мети статті. Мета публікації полягає у з'ясуванні художніх засобів в екооповіданні Миколи Вінграновського «Гусенятко», їх художній потенціал у художній вербалізації екологічного імперативу в дитячій літературі.

Вклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Українська дитяча література не лише розкриває перед юним читачем прекрасний казковий світ, але також має виховний потенціал, оскільки через діалоги, опис подій спонукає до осмислення сюжету, розмірковування над добрими й лихими вчинками. Художні твори екологічної тематики апелюють до вироблення екологічної культури, вияв емоційного інтелекту [1, с. 51–52] дозволяє сприймати представників тваринного світу на рівних, відчувати їхній внутрішній світ, описаний як світ людини.

Художній дискурс оповіді для дітей репрезентує аксіологію опису, де портрет відіграє важливу роль у розвитку сюжету, також є конкретно-чутливим образом, який є художнім зображенням зовнішності, відтворює емоційні стани і відчуття описуваного персонажа, міркування, які можуть подаватися як внутрішній монолог або діалог.

Художній портрет сімейства диких гусей в оповіданні Миколи Вінграновського «Гусенятко» створений у напрямі реалізму, лінгвопсихологічний опис переживань гусака-батька, гуски-матері, гусенятка-дитини, які виявляють глибокі й щирі родинні відчуття, піклуються один про одного, допомагають, гуси-батьки здатні жертвувати собою заради дітей-гусенят.

Екологічний імператив у змалюванні головних персонажів – диких гусей – полягає в настанові усвідомлення цінності кожного живого представника в екобалансі; естетичного переживання краси пернатих; шляхом актуалізації емоційного інтелекту співвідчувати стан пернатих на рівні людських емоційних вимірів; стягувати до одного знаменника й інтеріоризувати цінність родини.

Художній портрет зовнішності з уведенням пейзажної деталі привертає увагу читача; констатує насиченість відчуттєвими характеристиками (внутрішні переживання й зовнішні риси узгоджуються). Художній портрет диких гусей, які здавна літають на теренах України, виховує дбайливе ставлення до птахів; через художню вербалізацію транслують красу тваринного світу, зокрема, різноманіття птахів і водночас їх неповторності, в екоповіданні «Гусенятко» є засобом характеротворення, де гусак-батько залишається разом із гусенятком, осінньою дитиною, зимувати, усвідомлюючи, на які смертельні небезпеки наражається; гуска-мати відлітає у вирій разом зі старшими дітьми, заступає роль вожака; гусенятко, про яке батьки піклуються, змальоване як недосвідчене, щире й любляче своїх батьків дитинча. Екологічна настанова апелює до культури сприйняття краси кожного пернатого, усвідомлення того, що родовід у людей і родовід у птахів співвідносні на рівні суголосностей *батьки – діти* [2, с. 4–5]. Письменник уводить стійку художню кореляцію: *гусак-тато, гуска-мати, гусенятко(гусачок)-дитина: ... Згорблене, вогке, сумне, з прилиплою шкаралупкою на дзьобуку, гусенятко обсихало під маминим крилом і не знало, що двоє його братів і четверо сестричок народилися ще у травні* [3, с. 285]; *Гусенятко визирнуло з-під маминих ніг і побачило тата. А тато побачило його* [3, с. 285] – сумне осіннє гусенятко змальоване беззахисною дитиною, про яку піклуються батьки, брати й сестри. Пташенята, як і діти, потребують захисту, турботи про них: *Гусенятко розплющило одне око, потім друге, писнуло і – народилося* [3, с. 285]. Усі малюки народжуються, потребують уваги й піклування.

Пейзажна деталь – *крапелька* – відтворює природні умови осені перед міграцією птахів, у яких зростає пташеня, а також розкриває дитячий казковий світ гусеняти, де батьки прекрасні, люблячі, найдорожчі: *У гусенятка на дзьобуку зависла крапелька, і в тій крапельці гусенятко роздивлялося свого тата ближче* [3, с. 286]. В осінній крапельці гусеня сприймає вперше бачений світ, радіє йому, любить своїх гусей-батьків.

Батьки-гуси діалогізують, радячись, як у час відлітання надати захист гусеняті і поставити на крило осінню дитину. Гусак. – *Бери дітей і летіть. Я з малим лишимось тут і якое плавання будемо добиратись, доки воно підросте та стане на крила* [3, с. 287]. Гуска. – *Не полечу, – і її жовті, як і в тата, очі по краях взяли чорними обідками. – Буду з тобою і малим. А діти полетять з табуном* [3, с. 287]. Відданість один одному, суголосна тривога за долю беззахисної дитини-гусачка відтворені в діалозі птахів перед відлітанням. Гуси-батьки змальовані персоналізовано, поводяться, спілкуються, виявляють емоції,

як люди [4, с. 4–5; 5, с. 160–161]. Екологічний імператив є інтенційним, через усвідомлення суголосності відчуттів батьків. Саме через реляцію людських відчуттів і відчуттів гусей-батьків актуалізовано виховний аспект екоповідання. Оригінальним авторським рішенням є побудова діалогу гусей-батьків, фонові герменевтика художніх образів птахів дозволяє моделювати аудіальний супровід – звуконаслідування, що відтворює звуки гусей.

Художній образ гусака-батька виписаний як згармонізований образ люблячого і водночас мужнього й суворого батька, який бореться з небезпеками природними, а також ворогами, які чатують на беззахисне гусенятко: *У тата були сторожки очі, висока очеретяна шия, татова шия ходила над гусенятком, поверталася над ним на кожен найнечутніший пошперх. Мав тато високі м'які сірі груди, гусенятко пірнуло під них, і так йому стало тепло, що воно відразу ж заснуло знову* [3, с. 286].

Художня деталь у портреті гусака-батька – висока очеретяна шия й сірі груди, крила – символізують захист, любов батьків: *Гусак нагнув шию і послухав, чи в його грудях дихає гусенятко* [3, с. 288].

Гусак-батько гордий своїм дитинчам, пізньою осінньою дитиною, попри переживання матері засвідчує упевненість у тому, що гусяча родина подолає перешкоди, головним є те, що народилася їхня малеча, яку люблять батьки-гуси: *Мале, дивись, у нас яке – народилося, а вже говорить. Гусачок!* [3, с. 288].

Художній образ гусака-батька в екоповіданні змальовано за моделлю:

– турботливого батька, який оберігає гусенятко від природних ворогів (*ондатри, соми, щуки, судаки*), захищаючи малечу насмерть; *Ондатра знала – гусак лишився з малим сам. Гусак засичав на ондатру, мовляв, мало тобі риби в заплаві, а ти ще й мого гусенятка хочеш? Лише підпливи – вб'ю!* [3, с. 288];

– батька-вихователя, який ознайомлює гусачка з ворогами, надає батьківські поради: *Гусенятко не могло надивитися на свого зграбного тата. Раде, воно залоскотало язичком собі піднебіння, виказало татові свої криленьчата, вилізло на край гнізда і сказало: Тату, я хочу сполоснутися! Я сполоснусь, – і шубовснуло в воду* [3, с. 289] – гусенятко поводить себе коло сильного й турботливого батька як дитинча, яке радіє життю, любить своїх батьків і охоче пізнає світ, не підозрюючи ще про ворогів навкола. Радісний стан гусенятка, який захоплено дивиться на батька, Микола Вінграновський передає через соматичну деталь – *залоскотало язичком собі піднебіння*.

Батько самовіддано захищає гусачка, попереджає небезпеку, з якою гусенятці доведеться зіткнутися в дорослому віці [6, с. 21–22]: *– Я тобі дам, дурне, сполоснутися! Я тобі дам! А соми, а щуки, а судаки! – і в цю мить гусака щось поронуло по лані в воді зубами* [3, с. 289].

Образ батьків для гусенятка є ідеалом, прикладом слугує зіставлення свого образу з образом батька: *... оце подивися, яка в мене шия, ну, чом як не в старого гусака, ІЛу-52 таку б шию* [3, с. 293]. Зауважимо, що суперечність у розвої промисловості й дотримання екологічного балансу, зокрема збереження природних комплексів, альтернативно віднаходимо в порівнянні ший гусеняти з шиєю літака (ІЛ-52). За сюжетом гусак застерігає гуску перед «великим відльотом» не здійнятися високо в небо, аби попередити зіткнення з літаками табуни відлітаючих гусей у вирій. Як бачимо, тисячолітні відлітання до вирію і повернення диких гусей до рідної землі зазначають агресивного впливу, зумовленого агресивною промисловою діяльністю людини і розвитком транспортних потужностей. Транспорт у небі становить потенційну небезпеку для пере-

літних птахів, особливо під час міграцій, які склалися упродовж еволюції і мають усталений характер: – *Збирайтесь. Надходить ніч і мряка. Підіймайтесь у мряці. Крізь мряку вас ніхто не побачить і не дістане. / – А якщо літак? / – Тутешні літаки у мряці не літають. ... Вибирайте ночі лише дощові і темні* [3, с. 287]. Сучасне перелітне птаство має адаптуватися до агресивного транспорту в небі, з одного боку, перебуває перед смертельною небезпекою в періоди міграцій, з іншого.

Художній портрет матері-гуски моделює образ самовідданої матері, пейзажна деталь – крило – набуває полісемантичних відтінків (опікування, турбота, сила). Гуска описана подібно до людини-матері, вона плаче, переживаючи за долю осіннього гусенятка, яке не на крилі, тому не може відлетіти до вирію: *Мама подивилась на нього, вкрила його крилом і заплакала: вночі гуси мали відлітати, її чоловік з табуном і старшими дітьми зранку подався на озимину погастися ... перед великим відльотом* [3, с. 285]. Письменник використовує прийом емоційно-метафоричної подібності через відтворення любові батьків-гусей до осіннього дитинчати – огортання, вкривання крилами (як матір-батько руками) задля захисту, як вияв щемливого ставлення до дитини: *Гусак обгорнув крилами гніздо з гусенятком і, відштовхуючись лапами об ворожу заплаву воду, вивів гніздо на струмисько води* [18, с. 288]

Гуска підняла крило і глянула на свого мізинчика: гусенятко кисло кліпнуло на маму і заснуло [3, с. 285] – перед відльотом матір надзвичайно переживає за долю пізньої осінньої дитини, беззахисність гусеняти підкреслюється його незнанням про світ, наївність і лише дитячу радість того, що поряд люблячі батьки-гуси.

Екологічний імператив збереження пернатих письменник передає через внутрішній діалог гуски-матері [8, с. 20–22], яка, розмірковуючи над долею гусенятка, відтворює події свого гусячого життя, де, окрім природних ворогів, гусяча родина має стикатися із ворогом-людиною, мисливцями: ... *Серед гусячого табуна не було жодного діда-гусака або баби. Гуси до дідовства не доживали* [3, с. 285]; *Тієї першої осені, коли вона молодою злетіла у перший свій ірій через три моря у тепле, – з очеретів піднялася така стрілянина, що тепер із свого покоління лишилася вона одна ...* [3, с. 285].

Вбивство птахів заради розваги є моральним переступом, оскільки не лише засвідчує вчинок людини, яка має несформовану екологічну свідомість, але також є фактом розхитування правових норм з екозбереження. Художній образ гуски-матері, яка оповідає про птаховбивство, фактично є свідком того, що мають місце протиправні дії людей-ворогів. Емоційна напруга досягається художнім описом діалогу гусей-батьків, де гусак попереджає про те, де засідка: *Він (гусак) поправив крило і сказав мені: – Лети повечеряй. Але дивися, не попади під літак над озиминою. / – Добре, – сказала мама. – Лечу. / – Лети по сірому. По синьому не лети. І не кричи. Над очеретом бери праворуч і вище: за очеретом у засідці вже троє. У того, що від озимини, – трьохзарядка* [3, с. 285].

Полювання на птахів в оповіданні Миколи Вінграновського описано на прикладі типових ситуацій у зіткненні їх з мисливцями. Уся родина може загинути, тому діти-гусенята чекають на рішення мудрого гусака, який зазнав багато біди від агресивного мисливського переслідування: *З поля від озимини таракнуло, тричі таракнуло і від очерету, діти висмикнули голови з крил і подивилися на тата: Летіти чи сидіти?* [3, с. 287]. Екологічна настанова апелює до моральної відповідальності [9, с. 5–6] за родини пернатих, правова відповідальність відтворена в законодавстві. Розмірковуючи над викладеним художнім фрагментом, зауважимо, що орнітофауна України складає 424 види тварин, серед яких гусеподібні представлені

38 видами. Водночас цинічне птаховбивство призвело до створення Червоної книги (внесено 67 видів птахів, які потребують особливої охорони), яка засвідчує те, що порушено екологічний баланс у результаті діяльності людини. На прикладі живого діалогу гусей-батьків письменник актуалізує проблему екозбереження.

Художньо-емоційно змальовано прощання гусака і гуски при відлітанні, коли рідні птахи своєю мовою виказують вірність один одному, щирість у відчуттях. Емоційний стан описано подібно до такого, який переживають люди [10, с. 7–8]. У змальованій панорамі виокремлено ступінь морального занепаду мисливців, які чатують на мігруючих птахів: *Гуска повела їх (табун гусей) крізь мряку у небо і не втрималась, крикнула щось своєму гусакові на прощання. І як тільки крикнула, як відразу ж від озимини і очерету по ній і по табуно затарахкало мокро і сліпо, як-небудь і неприцільно* [3, с. 288].

В екооповіданні «Гусенятко» художній образ відтворено в розвитку, динамічний портрет гусака-батька, гусака-вожака табуна диких гусей змальовано в протистоянні мисливців і зраненого на крило батька, який загубив на воді свою дитину [11, с. 50]: *Помітивши гусака, рибалки підняли спінінги і засвітили, заатакували на нього, гусак розгубився, заметляв шиєю і впав на воду. Крила його вже не тримали* [3, с. 291]; *Біля гусака зачали золотенько вибухати блешні, рибалки будь-що, а хотіли піймати гусака на блешню. Гусак пірнав, витірнав, ухилився від блешень і так і саяк* [3, с. 291]. Боротьба гусака-батька відтворена через використання дієслів фізичної дії, недоконаний вид вказує на тривалість протистояння через неодноразовий повтор руху і підкреслює цинізм дій мисливців, які ловлять зраненого птаха спінінгами, спостерігаючи його знесилення: *пірнати, витірнати, ухилитися*.

Художній образ гусака-батька письменник подає як характероцентричний, оскільки в ситуації протистояння гусак виявляє вольові зусилля задля уникнення небезпеки бути спійманим рибалками і вбитим: *Гусак зібрав свої крила в одне, і вже не бачачи куди і що, а лиш би відірватися від своєї погібелі, темно і тяжко злетів* [3, с. 292]. Гусаком керує воля не тільки до життя, але насамперед прагнення знайти гусенятка, яке загубилося у «ворожій воді у верхів'ї річки», усвідомлення беззахисності «жовтенького гусака», яке ще не стало на крило. Надзусилля, яких гусак доклав у мйже невідворотній ситуації погібелі, відтворені через характеристики лету, морфологічно виражені прислівниками, що метафорично суголосні з мукою, болем і знесиленням – *темно і тяжко*.

Під час небезпечної подорожі гусака-батька й гусенятка в гнізді відбувається зіткнення з баржею з вугіллям. Розвиток промисловості призводить до екологічного дисбалансу, оскільки транспортно-перевізні засоби стають безпосередньою перешкодою у водному просторі для птаства: – *Плигай! – закричав гусак, і гусенятко випало в воду. Його жовтеньке тільце вискочило в ніч, і сам гусак ледве встиг звестися на крила – перед його носом навалювала чорна рухлива гора* [3, с. 290]. Екологічна культура людини має виявлятися в розумінні того, що кожен представник біологічного виду – птахів – має свою еволюційну траєкторію, яка складається достатньо тривалий час, тому порушення екобалансу призводить до негативних наслідків у природному середовищі. Стилістика екооповідання «Гусенятко» визначається активним використанням мовних одиниць, використовуваних при художньому портретуванні малих істот – пташенят, з демінутивними суфіксами. З одного боку, досягнуто художній ефект естетики ніжного, доброго ставлення батьків-гусей до гусенят, з іншого, – становить художню паралель дитини людини й дитини птаха, апелюючи до добродійного ставлення до маленьких істот і дітей,

пор: *жовте / жовтеньке тіло / тільце; гусеня / гусенятко / гусачок; дзьоб / дзьобик; крила / крильчатка; язик / язичок.*

Неспівмірність сил людського світу і пташиного життя дитячий письменник відтворює через уведення контекстуальних антонімів, пор.: *жовтеньке тільце (гусенятка) / чорна рухлива гора (баржа).*

В оповіданні описано ситуації, коли через низьку екологічну культуру люди задля задоволення розпочинали безглузді лови птахів. Гусак змушений у нерівному протистоянні відлітати із забитим крилом: ... *Зі шлюзу поволеньки висунувся ніс ще однієї баржі з вугіллям, гусак пірнув і замолотив під водою до берега, наскільки хватило повітря. А коли повітря не стало, і він випірнув, і з баржі закричали: «Птиця!», – гусак ударив крильми об хвилю, і здоровим, і забитим, й не вірячи собі, полетів важко, згорблено, орючи дзьобом, але полетів!* [3, с. 291]. Неймовірно зусилля птаха, літ над водою через сильний постійний біль у крилі письменник передає шляхом використання прислівників *важко, згорблено*. Письменник апелює до емоційного інтелекту, що передбачає відчуттєве переживання фізичного болю, який птах терпить, намагаючись урятуватися від безглузлого переслідування, стаючи на сильне й забите крило, відшукуючи своє дитинча.

Окремого висвітлення набуває в оповіданні небезпека, пов'язана промисловою діяльністю людини: у сюжетній канві автор використовує прийом оберненого часу, описуючи ситуації, з якими зіткнулося молоде гусяче подружжя: *Гусак знав цю ГЕС з високими заводами по її степових берегах. Пролітали якось з жінкою над заводськими трубами і наковталися диму, що більше тут не літали* [3, с. 291]. Письменник апелює до екологічної проблеми забруднення довкілля (як фізичного, та і хімічного). Техногенний чинник негативно впливає на здоров'я екосистеми (людини і тварин), актуалізуючи на необхідності негайного вирішення екологічних проблем.

Пошуки загубленого гусенятка описано через невимовний фізичний (забите крило: застосовано прийом порівняння, утвореного на основі контекстуальних антонімів *вода / вогонь*) й емоційний біль (застосовано оксиморон *німий крик* на рівні передавання больового стану) батька: *Гусак випірнув і сперся забитим крилом на воду – крило заболіло, запекло, наче сперся він ним не на воду, а на вогонь* [3, с. 291] – порівняння ґрунтоване на номінації стихії, у якій зростає водне птаство; «*Пропало крило, – подумав собі гусак і тоскно глянув на верхів'я ріки, де мало бути гусенятко. – Де воно там, і де його шукати, і з якого берега?»* [3, с. 291] – для водоплавного перелітного птаха забиття, поранення або втрата крила означає імовірну подальшу смерть, оскільки у разі виникнення небезпеки птах не зможе злетіти. Гусак-батько, незважаючи на забиття крила, відчайдушно намагається дістатися *верхів'я ріки, де мало бути гусенятко*.

Тепер: де ж гусенятко, де саме воно вистригнуло у воду, і де ж та сама вода, і над чим я лечу сам: над водою, полем, очеретами? Гусак закричав, та з придушеного горла той крик був чути лише йому одному [3, с. 290] – німий відчайдушний крик гусака-батька, який шукає заблукалого сина. Деталізований опис внутрішнього перебігу емоцій гусака-батька створює персоналізований образ птаха, який має співмірні емоції, як і людина в подібній ситуації.

Живописна панорама зустрічі батька-гусака й гусачка, якого врятували добрі господарі, поєднує пейзажний нарис і нарис господарства. Гусенятко ніби подорослішало за ніч мандрів, починає ставати на крило, відчувши гусячим сердечком невимовне, рідне. Ніч поневірянь, протистоянь з «недоброю водою» і людино-ворогом, промисловими спорудами виснажила гусака-батька (*худий, облізлий, довгий*), але прагнення знайти

зниклу дитину немовби додали сил, батько попри все відшукав гусачка і йде до нього городом: *Сизим інесвим досвітком хтось наче йшов. Гусенятко хотіло виглянути з бочки, але не достригнуло. Тоді воно спробувало крило, одне і друге, а потім уже обидва і вистригнуло на бочкове ребро: худий, облізлий, довгий – городом від води по картоплянім бадилиці до гусенятка йшов сірий тато* [3, с. 293]

Оригінальним авторським рішенням є застосування прийому є оживлення природи, зокрема води як середовища (вода добра / недобра), у якому розмножуються водоплавні перелітні птахи, з одного боку, як рідна стихія, ріднина, у якій зростають покоління диких гусей (письменник отожднює гусячі покоління з малим гусячим народом), з іншого. Протиставляється вода ворожа, яку гуси сприймають як недобру, це вода в межах промислових об'єктів, що здатна заподіяти смерть чи каліцтва пернатим жителям: *Гусак знизився і залітав колами, довго літав і кричав колами так. Та ось і вона. Вода. Солодка, добра для гусячого народу, вода з теплимі мілкими зтоками, з літніми комариними очеретами, де народилося його гусенятко і він сам...* [3, с. 291]; *Вода закрутила* ним, та ні лапи його, ні крила були вже йому не підвладні, і ця недобра чорна вода несла його всю ніч до світанку, аж доки гусак не вдарився об металеву сітку перед греблею ГЕС [3, с. 291].

Письменник описує небезпечну подорож гусачка, коли, рятуючи від наглої смерті через зіткнення гусячого очеретяного гнізда з баржею. Гусенятко радіє з того, що опинився в рідній стихії – воді, перед ним розкрито чарівний світ, для маляти чорна вода ще не є ворожою, він тільки-но відриває світ, тому не усвідомлює небезпеки від стихії. Автор змальовує радісний стан гусенятка, тотожний до стану дитини, яка відкриває для себе таємниці світу, радіє пригодам. Використано прийом використання рухливого хронопису, коли колір становить основу панорами, а також є вказівкою на небезпеку – ахроматичний чорний (чорна вода / чорна баржа / чорна ніч): *А гусенятко? Рай, та й годі! Як тільки тато крикнув йому – плигай! – і воно вискочило з гнізда в іскристу чорноту, і чорна рухлива громадина боком тернулася в бік гусенятка, і хвиля схопила й потягла його в ніч* [3, с. 292].

Наївне гусенятко, як і дитина людини, бачить кольорові щасливі сни, де зростає серед своїх родичів – диких гусей: *І наснилося йому [гусенятку], що воно велике, живе серед гусей, і гуси на нього кричать, і рай його скінчився* [3, с. 292]. Персоналіфікація гусей у дитячому оповіданні за жанровими характеристиками відтворює казкову оповідь, що створює ефекти оживлення тваринного світу, на прикладі екооповідання «Гусенятко» – водоплавних перелітних птахів.

Відповідно до поняття про добро / зло в оповіданні змальовано художні образи добрих / злих людей [12, с. 23–24; 13, с. 34–37]. Добрий образ людини описано як екологічний імператив: оберігати природу, емоційно відчувати єдність з представниками тваринного світу, відчувати їх потреби і біль. В оповіданні художній образ добрих людей автор подає через безперервний внутрішній монолог гусенятка й імітаційний діалог людей і гусенятка (письменник ніби розшифровує, стягує до одного мовленнєвого знаменника мову птахів і мову людей): *...здрасстуй, дурне, та я не дурне, я дике то йди до мене, не бійся, а я сталевар; ... я в бочку тебе на ніч посаджу біля сарая, щоб тебе часом ніхто не зобидив, бодай тебе мої наші гуси не били* [3, с. 293]. Люди розуміють потреби гусенятка, відчують, як і чим допомогти заблукалому пташеняті, виявляють доброзичливе ставлення: *погрійте! а чого ж, йди за пазуху, та яке замурзане, от дивися, Валю, як воно у мене за пазухою сидить, заснуло, я його і в домну понесу хлопцям показати, ніжною дрібає, сниться йому, що пливе, дайте йому*

води [3, с. 293]. Аксиологічний вимір поданого фрагменту полягає у відтворенні діалогу людини і птаха на рівних, змалюванні в казкових координатах для юного читача моделі комунікації з представниками тваринного світу.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Художня архітектура екоповідання «Гусенятко» співвідносна за жанром з казковою оповіддю. Естетичні координати визначають зміст оповіді як самоцінну, де люди і птахи розуміють один одного, люди допомагають птахам й оберігають їх. Люди відчувають, що тварини мають співвідносні родинні взаємозв'язки, піклуються про своїх малюків, для кожного пташиного сімейства їхня дитина є такою дорогою, як і дитина для родини людей, тому самовідданість, жертвність становлять риси будь-якої родини, незалежно від біологічного виду. Екологічний імператив оповідання Миколи Вінграновського є повчальним, має виховний потенціал, сприяє виробленню екологічної культури і свідомості юних читачів, апелює до усвідомлення відповідальності людини за екозбереження. Особливо в умовах агресивного техногенного й геохімічного впливу.

Перспективами подальших розвідок є дослідження художньо-зображальних засобів природоорієнтованої дитячої літератури в аспекті жанрової динаміки й тенденції до інтертекстуальності прецедентних художніх орнітонімних і зоонімних образів.

Література:

1. Ракітянська Л. М. Ретроспективний погляд на феномен емоційного інтелекту. *Сучасні наукові дослідження у психології та педагогіці – прогрес майбутнього* : зб. наук. робіт учасників Міжнародної науково-практичної конференції 17–18 травня 2019 р. м. Одеса : ГО «Південна фундація педагогіки», 2019. Ч. 2. С. 50–54.
2. Береза І. Ю. Єдність тілесного і духовного у творах для дітей М. Вінграновського. *Наукові праці. Філологія. Літературознавство*. Т. 101. Вип. 88. 2008. С. 4–6.
3. Вінграновський М. С. Вибрані твори : у 3 т. Т 3 : Повісті й оповідання. Тернопіль : Богдан, 2004. 352 с. С. 285; 286; 287; 288; 289; 290; 291; 292; 293; 295.
4. Русанівський В. М. Мова літератури для дітей. *Мовознавство*. 2006. № 5. С. 3–14.
5. Базилевський В. Маршал Вінграновський. *Кур'єр Кривбасу*. 2005. № 193. С. 157–168.
6. Вокальчук Г. Словопошук М. Вінграновського. *Культура слова*. 2011. Вип. 75. С. 20–27.
7. Вокальчук Г. Словопошук М. Вінграновського. *Культура слова*. 2011. Вип. 75. С. 20–27.
8. Некос А. Н., Багрова Л. О., Клименко М. О. Екологія людини : підручник. Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2007. 336 с. С. 20–22.
9. Мініч Л. С. Лінгвосинергетика ідіостилю Миколи Вінграновського : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Луцьк, 2012. 20 с.
10. Салига Т. Поет – це слово. Це його життя... *Вінграновський М. С. Вибрані твори*: у 3 т. Т. 1. Тернопіль : Богдан, 2004. 400 с. С. 7–8.
11. Салига Т. Поет – це слово. Це його життя... *Вінграновський М. С. Вибрані твори*: у 3 т. Т. 1. Тернопіль : Богдан, 2004. 400 с. С. 50.
12. Папуша О. Дитяча література як маргінес літературознавчої теорії : до проблеми конститування об'єктів наукового дискурсу. *Слово і час*. 2004. № 12. С. 20–26.
13. Славова М. Попелюшка літератури. Теоретичні аспекти літератури для дітей. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2002. 81 с.

Mishenina T. Artistic verbalization of the ecological imperative in modern Ukrainian children's literature

Summary. The publication is dedicated to revealing the artistic resource of Ukrainian nature-oriented children's literature. Eco-story are built on the basis of a plot in which representatives of the animal world and people act in reality. Such a discourse defines an equal dialogue between a person and a character – a representative of birds.

Through the artistic narrative, the writer appeals to the development of the ecological culture of young readers, which is manifested in the perception of the beauty of nature in general, the beauty of birds in particular; awareness of the value of each representative of the animal world in the ecological balance; awareness of a negative man-made factor that has an equally negative effect on human health, the further development of the bird family due to industrial pollution of the environment, a significant decrease in indicators of ecological balance; attention to representatives of the animal world (artistic description of people-poachers and people-good people), awareness of the inadmissibility of a moral transgression (causing physical damage to birds, murder).

The ecological imperative in the eco-story “The Goose” by Mykola Vingranovsky is manifested in the instructions: 1) to perceive each representative of the animal world in a close emotional relationship with the human world, to recognize the depth of the inner experiences of a living being (a description of the experiences of the goose parents before the great flight about the future fate of the autumn gosling; self-sacrifice of the father goose for the sake of the goose); 2) the language of animals (in eco-narratives – waterfowl migratory birds, in particular wild geese) differs acoustically, but through sounds the birds fully and emotionally communicate with each other, so they should be perceived as representatives of evolutionary development (building a dialogue between birds; between a gosling and people, who saved him from death); 3) each representative of the animal world has a unique appearance, determined by the conditions of the natural environment, therefore it is beautiful in its own way (description of a captured gosling looking like a father goose); 4) the pedigree model of representatives of the animal world may vary, while the emotional component is decisive; 5) the aggressive man-made environment created as a result of industrial development has an equally negative effect on the health of birds and people (HPP, pipe plants, barges with coal).

The artistic means of the eco-narrative “The Goose” outline the aesthetic and axiological parameters of the idiosyncrasy: an artistic portrait, the technique of enlivening nature (water as an element), personification (geese as parents, goslings as children), artistic detail (description of the appearance of geese-reedy long gray neck, wing, high chest), oxymoron (silent cry).

Key words: Ukrainian children's literature, eco-story, ecological imperative, ecological culture, ecological problems, emotional intelligence, reception of the revival of nature, artistic portrait, artistic detail, stylistics of children's nature-oriented literature.